

تأثیر سرمایه انسانی بر خالص ازدواج استان سمنان

پروانه سلاطین

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فیروزکوه، گروه اقتصاد، فیروزکوه (نویسنده مسئول)
p_salatin@iauec.ac.ir

سمانه محمدی

کارشناس ارشد اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فیروزکوه
samanehmohammadi1392@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۲/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۰۷

چکیده

نیروی انسانی عامل بسیار مهمی در پیشرفت جوامع محسوب می‌شود. در کنار سایر منابع و سرمایه‌های تولیدی، توجه به سرمایه انسانی از اهمیت بسیاری برخوردار است. افراد هرچه بیشتر آموزش دیده و تربیت شده‌تر باشند و از سلامت بیشتری برخوردار باشند، بهره‌وری بیشتر و تولید بالاتری را خواهند داشت. از سوی دیگر اهمیت رویداد اجتماعی ازدواج در توسعه اقتصادی و نوسازی جوامع مختلف همیشه مورد توجه بوده است. چراکه تغییر در زندگی و نیازهای جدیدی که در طول موجب تغییراتی در کیفیت رفتارهای انسانی ایجاد می‌کند و به نوبه خود موجب تغییراتی در جنبه‌های مختلف زندگی خانوادگی نظیر زمان ازدواج و تداوم زندگی زناشویی می‌شود؛ این امر ضرورت مطالعه مستمر و دقیق این واقعه حیاتی را در هر دوره زمانی در جوامع مختلف می‌طلبد. در این راستا هدف اصلی این مقاله بررسی میزان تأثیرگذاری سرمایه انسانی بر خالص ازدواج در استان سمنان می‌باشد. نتایج حاصل از برآورد مدل به روش حداقل مربعات معمولی در دوره زمانی ۱۳۹۳-۱۳۶۶ نشان می‌دهد تعداد پذیرفته‌شدگان بومی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی استان به عنوان شاخص سرمایه انسانی تأثیر مثبت و معناداری بر خالص ازدواج دارد.

طبقه بندی *JEL*: J12, J24

کلید واژه‌ها: سرمایه انسانی، خالص ازدواج

۱. مقدمه

سرمایه انسانی عامل تسریع کننده فرایند توسعه اقتصادی است، دانش، رکن اساسی پیشرفت و سازوکار آن تابعی از آموزش مستمر است (کلانتری، ۱۳۷۲). امروزه این اندیشه گسترش یافته است که اگر جامعه‌ای بخواهد نظام اقتصادی، صنعتی، سیاسی و اجتماعی خویش را دگرگون سازد و آن را با بستگی‌ها و نیازمندی‌های نوین سازگار کند، ناگزیر باید سیاستی همه سو نگر در توسعه نیروی انسانی داشته باشد و این امر شدنی نیست مگر این که ابزار کار در نظام تعلیم و تربیت فراهم شود. افزایش سطح دانش‌ها و مهارت‌ها، شرط لازم برای از بین بردن عقب‌ماندگی اقتصادی و ظرفیت‌های استفاده نشده اقتصادی و ایجاد انگیزه‌های لازم برای پیشرفت است (تقوی و محمدی، ۱۳۸۵). همچنین آموزش نیروی انسانی باید هم‌زمان با نیازهای جامعه و در راستای تحقق اهداف مهم باشد به گونه‌ای که آمارها حاکی از آن است که در کشورهایی که تعداد بی‌سوادان زیاد است و آموزش‌های انسانی در سطح مناسبی قرار ندارد، میزان پیشرفت اقتصادی نیز مناسب نمی‌باشد این موضوع نشان‌دهنده اهمیت آموزش و توسعه سرمایه انسانی در پیشرفت‌های اقتصادی می‌باشد (زروندی و زروندی، ۱۳۸۹).

خانواده بستر تمام شئون اجتماعی و خاستگاه افرادی است که باید با جسم و اندیشه-ای پویا و سالم، چرخه حیات جامعه را به گردش درآورند. خانواده نخستین نهادی است که برای پاسخگویی به نیازهای فطری بشر به ویژه نیاز به زندگی اجتماعی شکل گرفته است و نزدیک‌ترین و عمیق‌ترین تعامل بشر در بستر خانواده تحقق می‌یابد، به‌گونه‌ای که همواره تلاش شده است تا به طرق مختلف، برای تحکیم پایه‌های این مجموعه انسانی، راهکارهای مناسب و علمی ارائه شود (اسحاقی و دیگران، ۱۳۹۱).

ازدواج در همبستگی، پیوستگی و ثبات ارکان خانواده نقش بسزایی دارد. عوامل مختلفی می‌تواند سن ازدواج را تحت تأثیر قرار دهد که از آن جمله می‌توان به میزان تحصیلات، اشتغال به کار خارج از خانه (برای زنان)، میزان آزادی در انتخاب همسر و تغییر موقعیت اجتماعی زنان در جامعه اشاره کرد (محمودیان، ۱۳۸۳).

از طرف دیگر طلاق به معنای فروپاشی مهمترین نهاد جامعه است. این پدیده از جمله واقعیت‌هایی است که نهاد خانواده در دنیای امروزی به طور گسترده‌ای آن را تجربه می‌کند. پیشتر طلاق، آخرین راه‌حل یک زندگی مشترک محسوب می‌گردید و تا رسیدن به آن نقطه پایانی، تمامی راه‌ها برای تداوم زندگی زناشویی آزمون می‌شد. اما

اکنون طلاق، همچون ازدواج، امری طبیعی محسوب می‌شود و در اکثر جوامع روشی پذیرفته و نهادینه شده برای پایان ازدواج است (اسحاقی و دیگران، ۱۳۹۱).

به درستی می‌توان گفت، آموزش و میزان آن از مهمترین عوامل موثر بر رفتار انسان هاست. از طریق کسب سواد و گام به گام با افزایش میزان آن، انسان‌ها حساس‌تر، ظریف‌تر و دقیق‌تر نسبت به مسائل خواهند شد. انسان آموزش دیده از انسان‌های دیگر فاصله می‌گیرد و به همان نسبت نیز احساسات دقیق‌تری می‌یابد.^۱

تشکیل خانواده و ایجاد انسجام سالم در روابط انسانی میان زن و مرد سبب ایجاد فعالیت هدفمند اقتصادی گردیده و به دنبال آن تأثیر بر رشد و توسعه اقتصادی دارد. در مقابل طلاق به عنوان منفورترین حلال‌ها نزد اسلام سبب ایجاد جدایی و ایجاد وقفه و سلب انگیزه‌های در مسیر مزبور می‌گردد. امروزه خانواده ایرانی با چالش‌های بسیاری روبه‌رو است کاهش میزان ازدواج، بالارفتن سن ازدواج و افزایش میزان طلاق به مجموعه‌ای از مسائل پیچیده منجر شده است. در این راستا نقش و تأثیر تحصیلات بر این دو امر مهم سبب گردیده است که در این مقاله به بررسی میزان تأثیرگذاری سرمایه انسانی بر خالص ازدواج (تفاوت ازدواج و طلاق) استان سمنان در دوره زمانی ۱۳۹۳-۱۳۶۶ و آزمون فرضیه زیر پرداخته شود.

-تعداد پذیرفته‌شدگان بومی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی استان سمنان به عنوان شاخص نشان‌دهنده سرمایه انسانی تأثیر معناداری بر خالص ازدواج استان دارد. ابزار گردآوری اطلاعات مورد نیاز با استفاده از گزارشات و آمارهای منتشر شده منابع اطلاعاتی خارجی و آمار موجود در سالنامه‌های آماری استان سمنان، سازمان معاونت و برنامه‌ریزی استانداری استان سمنان، خزانه داری استان سمنان می‌باشد. در ادامه پس از بررسی مبانی نظری و سابقه پژوهش، ساختار مدل مورد استفاده معرفی گردیده و برآورد می‌شود و در نهایت نتیجه گیری و پیشنهادها ارائه می‌گردد.

۲. مبانی نظری

مفهوم سرمایه انسانی^۲ ریشه در ادبیات اقتصادی دارد. سرمایه انسانی نه سرمایه فیزیکی و نه سرمایه مالی محسوب می‌شود بلکه سرمایه انسانی به عنوان دانش، مهارت، خلاقیت

^۱. <http://www.khabaryaab.com>

^۲. Human capital

و سلامت فرد تعریف شده است (بکر^۱، ۲۰۰۲). سرمایه انسانی، سرمایه فیزیکی و سرمایه مالی همه به نحوی از اشکال سرمایه محسوب می‌شوند اما تفاوت آنها در این است که یک فرد را نمی‌توان از مهارت، سلامت و ارزش‌هایش جدا کرد در حالی که این امکان در مورد دارایی‌ها و اموال فرد وجود دارد. بدین مفهوم که پایدارترین و تجدیدپذیرترین سرمایه، سرمایه انسانی است. سرمایه انسانی ثروت مولد مجسم در کار، مهارت و دانش است (سازمان ملل متحد، ۱۹۹۷). سرمایه انسانی مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، دانش، خلاقیت، نوآوری و انرژی است که افراد آن را جهت سرمایه‌گذاری در کار خود انتخاب می‌کنند.

پیتر هوتز^۲ (۱۹۹۸) سرمایه انسانی را در زمان، تجربه، هدف و توانایی‌های افراد خانوار که می‌تواند در فرایند تولید نقش داشته باشد، معرفی می‌کنند. ویژگی‌های کیفی انسان اعم از آموزش، تخصص، مهارت، دانش، خلاقیت، نوآوری عموماً، نوعی سرمایه انسانی به شمار می‌روند و به عبارت دیگر سرمایه انسانی را می‌توان ارتقاء و بهبود ظرفیت تولیدی افراد جامعه نامید (علوی راد و نصیری‌زاده، ۱۳۸۰). سرمایه انسانی دارای کارکردهای زیر می‌باشد.

- سرمایه انسانی کیفیت و کمیت تولید را بهبود می‌بخشد.
- سرمایه انسانی ارزش نیروی کار را افزایش می‌دهد.
- سرمایه انسانی جزء اصلی‌ترین پیش‌نیازهای دستیابی به رشد اقتصادی است (فتح‌آبادی، ۱۳۸۷).

در این راستا آموزش عالی می‌تواند با ایجاد فرصت‌های برابر در صحنه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی امکان پرورش و رشد دانشجویان قومیت‌ها و فرهنگ‌های مختلف را فراهم نموده و نقش مؤثری در ارتقاء توانمندی‌های فردی و توسعه سرمایه‌های انسانی ایفا نماید (عراقیه و دیگران، ۱۳۹۰). از سوی دیگر بهبود در کیفیت نیروی انسانی موجب می‌گردد که از یک طرف عامل کار ماهرتر، کارآموده‌تر و تواناتر گردد و از طرف دیگر؛ بهبود و پیشرفت در دانش و تکنولوژی سبب می‌شود تا عامل سرمایه کارا تر و مولدتر عمل کند. بدین ترتیب، مشاهده می‌شود که گسترش کارایی و بهره‌وری در هر دو عامل تولید، ناشی از آموزش و پرورش و پیشرفت دانش فنی است (شاعری، ۱۳۹۲).

^۱. becker

^۲. Peter Hotez

برخی از پژوهشگران در زمینه سرمایه انسانی معتقدند که سرمایه‌گذاری بر روی افراد، موجب افزایش بهره‌وری اقتصادی سازمان‌ها و جوامع می‌گردد. براساس مطالعات شولتز^۱ (۱۹۷۱) ساکاموتو و پاور^۲ (۱۹۹۵) و وودهال^۳ (۱۹۹۷) تحصیلات و آموزش‌های رسمی ابزارهایی مهم و لازم برای بهبود ظرفیت‌های تولید یک جامعه هستند. آنان از سرمایه انسانی این استدلال را دارند که یک جمعیت تحصیل کرده یک جمعیت مولد می‌باشد (شاعری، ۱۳۹۲). بی‌تردید هرگونه تغییر در خانواده، تأثیر مهمی بر ابعاد مختلف نظام اجتماعی دارد و پیوندهای درون خانواده، مؤلفه‌ای مهم در هر نظام اجتماعی می‌باشد که بر یکپارچگی اجتماعی تأثیر می‌گذارد (اسحاقی و دیگران، ۱۳۹۱). اهمیت رویداد اجتماعی ازدواج در طول جریان توسعه و نوسازی جوامع مختلف همیشه مورد توجه بوده است. چرا که تغییر در زندگی و نیازهای جدیدی که در طول زمان ایجاد می‌شود موجب تغییراتی در کیفیت رفتارهای انسانی می‌گردد که به نوبه خود تغییراتی را در جنبه‌های مختلف زندگی خانوادگی نظیر زمان ازدواج و تداوم زندگی زناشویی ایجاد می‌کند و این امر ضرورت مطالعه مستمر و دقیق این واقعه حیاتی را در هر دوره زمانی و در جوامع مختلف ایجاد می‌کند (کاظمی‌پور، ۱۳۸۴).

ازدواج مبنای تشکیل خانواده، یعنی اولین و مهمترین واحد اجتماعی و خواست و نیاز طبیعی انسان است که همه مکاتب، به ویژه مکاتب آسمانی پیروان خود را به انجام آن تشویق و ترغیب می‌کنند (امینی، ۱۳۷۱) از دیدگاه جامعه‌شناسی، ازدواج یک قرارداد اجتماعی و ضامن بقای نسل انسانی است و آرامش و امنیت در یک جامعه، نتیجه ازدواج سالم و محیط آرامش بخش خانواده است (رضادوست و ممبئی، ۱۳۹۰). امروزه در بحث ازدواج بحران‌های فراوانی به وجود آمده است که آثار آن هم در خانواده‌ها به صورت مستقیم و هم در جامعه به صورت غیر مستقیم قابل مشاهده است. ازدواج به عنوان یک هنجار اجتماعی، بر اساس توافق طرفین، بر مبنای یک سلسله اصول شکل یافته و دوام می‌یابد هر قدر طرفین به آن اصول مدون یا غیر مدون پایبندتر باشند قوام بقای خانواده بیشتر است. ژان ژاک روسو^۴، که اساس نظام اجتماعی را بر مبنای قرارداد استوار می‌داند، از خانواده به عنوان قدیمی‌ترین نوع جامعه و تنها جامعه طبیعی یاد می‌کند. همچنین طلاق نوعی گسست و جدایی و اخلال در بنیان‌های اساسی خانواده است که

1. schultz

2. sakamoto & powr

3. woodhull

4. Jean-Jacques Rousseau

منجر به جدایی همیشگی می‌شود. طلاق می‌تواند سبب صدمه به سرمایه انسانی جامعه شود (کلانتری و دیگران، ۱۳۹۰) همچنین جامعه زمانی به نابسامانی دچار می‌شود که با نقض هنجارهای اجتماعی به تدریج ارزش‌های اساسی جامعه زیر سؤال رفته و جامعه به نوعی با خلاء ارزشی-هنجاری روبرو گردد. بنابراین پرداختن به بحث هنجارهای اجتماعی به لحاظ اهمیتی که برای انسجام اجتماعی و در نهایت تعالی یک جامعه دارند، امری ضروری است (فیروزجاییان، ۱۳۸۷).

بر اساس گزارش شورای عالی جوانان^۱ (۱۳۸۳) گرایش جوانان به تشکیل خانواده به نحو چشمگیری نسبت به گذشته کمتر شده است. تأخیر در ازدواج و تشکیل خانواده، آثار سوء فراوانی برای فرد و جامعه دارد. مهمترین اثر آن از نظر جمعیت شناختی ایجاد دگرگونی در الگوهای زاد و ولد است. کاهش ناباروری در کشورهای مختلف از جمله ایران نتیجه ازدواج در سنین بالا می‌باشد (عباسی شوازی^۲، ۲۰۰۰). در واقع یکی از دلایل تأخیر در سن ازدواج، سال‌هایی است که صرف تحصیل می‌شود. درصد دانشجویان در دانشگاه‌ها در حال افزایش است. همچنین به تناسب افزایش تحصیلات، علاقمندی به احراز شغل‌های مرتبط با رشته تحصیلی افزایش می‌یابد در نتیجه زمان بیشتری برای رسیدن به هدف مذکور، در انتظار برای تشکیل خانواده سپری خواهد شد که موجب تأخیر در سن ازدواج می‌شود.

بهداشت روانی جامعه و سلامت فیزیکی و عاطفی در گرو سلامت روابط زناشویی و تداوم و بقای ازدواج است. مطالعات نشان می‌دهند که رضایت زناشویی به رضایت کلی فرد کمک می‌کند؛ یعنی همسرانی که از رضایت زناشویی بالایی برخوردارند، عزت نفس بیشتری دارند و در روابط اجتماعی سازگارترند. رضایت زناشویی نتیجه فرآیند زناشویی و شامل عواملی مانند ابراز محبت و عشق همسران، احترام متقابل، روابط جنسی، تشابه نگرش و چگونگی ارتباط و حل مسئله است. به نظر می‌رسد آموزش و تحصیلات موجب نگاهی دقیق‌تر به زندگی شود و این فرصت را به افراد دهد که افراد درباره اهداف‌شان، نگرش‌هایشان، مسائل اقتصادی و آن چه هستند و می‌توانند باشند، مسائل جنسی، اهداف و دلایل ازدواج‌شان بیشتر تفحص کنند و به نوعی به خودآگاهی دست می‌یابند و این برنامه کمک به استحکام و ثبات ازدواج، کاهش طلاق و ارتقاء کیفیت ازدواج و روی هم رفته در کیفیت روابط مؤثر است. هرچه فرد توانایی و آگاهی

^۱. Population refrence bureau

^۲. Abbasi shavazi

بیشتری از شناخت و چگونگی انتخاب و تفکیک ویژگی‌های شخصیتی خود و هماهنگی آنها با ویژگی‌های شخصیتی طرف مقابل خود داشته باشد. توانایی انتخاب مناسب‌تر در او تقویت می‌شود و همین انتخاب صحیح و مناسب زمینه ساز رضایتمندی را در فرد فراهم می‌سازد (منصوری نیا و همکاران، ۱۳۹۰). در این راستا تأثیر معنادار میزان تحصیلات بر افزایش سن ازدواج (به ویژه سن ازدواج زنان) در بسیاری از مطالعات نشان داده شده است (اسمیت^۱ ۱۹۸۰، جاشی^۲ ۲۰۰۳، سگالن^۳ ۱۳۷۰، کوییسومبینگ^۴ و هالمن^۵ ۲۰۰۳، میترا^۶ ۲۰۰۴). افزایش میزان تحصیلات، بسیاری از عوامل مرتبط با ازدواج نظیر انتظار از روابط زناشویی و ازدواج و نحوه انتخاب همسر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تلاش برای دستیابی به تحصیلات، هم‌زمان و هم‌فرآیند تشکیل خانواده را دگرگون ساخته است. مک‌دونالد و هیول^۷ در سال ۱۹۹۴ در مورد علل افزایش سن ازدواج چنین اظهار می‌کنند که تحصیلات عالی و اشتغال زنان با تأخیر در ازدواج همبستگی مثبتی دارد (رضادوست و ممینی، ۱۳۹۰). از آن جایی که امروزه ازدواج‌ها بر مبنای همگنی و همسانی افراد است، به نظر می‌رسد که تحصیل نیز همه جا به عنوان معیاری در گزینش همسر مطرح باشد و گرایش انسان‌ها به گزینش همسری مشابه از نظر تحصیلی به چشم می‌خورد، بنابراین این امر در سن ازدواج تأثیرگذار است. علاوه بر این موارد، بلا تکلیفی در مورد امکان ادامه تحصیلات عالی و علاقه به ادامه به تحصیلات از مهم‌ترین عوامل بازدارنده جوانان در پاسخ به نیاز طبیعی و غریزی ازدواج می‌باشد. تحصیل خود متغیر مستقلی نیست و سطح آن بستگی به عوامل متعددی از جمله شغل، درآمد، تحصیلات پدر دارد که اثر مستقیمی بر سن ازدواج می‌گذارند. از نظر لینگستاد^۸ زوج‌هایی که والدین آنها از میزان تحصیلات بالاتری برخوردارند بیشتر در معرض طلاق قرار دارند، همچنین میزان طلاق در مناطق شهری بیشتر از مناطق روستایی است که این موضوع می‌تواند به علت هزینه‌های پایین پیدا کردن شریک جدید در نواحی متراکم شهری و ذهن سنتی‌تر روستاییان باشد.

---

1. Smit

2. Joshi

3. Sgaln

4. Quisumbing

5. Hallman

6. Mitra

7. Macdonald and heuwal

8. Lyngstad, Torkild Hovde

از دیدگاه کریستنسن و شنک^۱ ۱۹۹۰، ساندرز، هالفورد، و بهرنس^۲ ۱۹۹۹، لارنس و برادبوری^۳ ۲۰۰۷ و یالسین و کاراهان^۴ ۲۰۰۰، یکی از بهترین راه‌های تقویت رابطه همسران آموزش مهارت‌های ارتباطی به زوجها می‌باشد که به آنها کمک می‌کند تا تعارضات زناشویی آتی شان را حل و فصل کنند. نتایج این مطالعات نشان می‌دهد که آموزش واگاهی بر میزان سازگاری زناشویی موثر است. از دیدگاه کانتس شیل جامعه شناس، مردان با تحصیلات بالا و زنان شاغل بیشتر تمایل به تأخیر در ازدواج دارند و مردم طبقات پایین‌تر و یا با تحصیلات کمتر احتمالاً کمتر ازدواج خود را به تأخیر می‌اندازند (یونسی و هنریان، ۱۳۹۰).

قواعد اجتماعی حاکم بر ازدواج، تعیین‌کننده اصلی زمان ازدواج‌اند و فاصله گرفتن زمان ازدواج از سن بلوغ ممکن است در زمان‌های مختلف، اشکال متفاوتی یابد. جوامع انسانی به‌ویژه در طی دو قرن اخیر، شاهد افزایش قابل توجه سن ازدواج بوده‌اند. این افزایش نخست در کشورهای اروپایی اتفاق افتاد و سپس در قرن بیستم، به کشورهای در حال توسعه سرایت کرد (محمودیان، ۱۳۸۳). ازدواج موفق می‌تواند سبب کاهش رفتارهای غیر اخلاقی و ایجاد بهداشت روانی، کاهش خودارضایی و مزاحمت‌های مذهبی گردد (گلی و همکاران، ۱۳۹۰). اگرچه مسائل اقتصادی مانند نحوه امرار معاش و گذران زندگی و داشتن مسکن برای شروع یک زندگی مهم است، اما این عوامل سبب ایجاد موانع مهم‌تر و بزرگ‌تر و در عین حال غیر ضروری و کم اهمیت می‌شوند، به طور مثال عوامل بازدارنده ازدواج، ادامه تحصیل، میزان مهریه، میزان و نوع جهیزیه، عدم وجود قناعت می‌باشند که اکنون به صورت پدیده‌های بازدارنده ازدواج در پشت مشکلات اقتصادی قرار دارند و کم کم به صورت یک ساختار فرهنگی شکل گرفته‌اند و به یک فرهنگ تبدیل می‌شوند (مقدس جعفری و یعقوبی چوبری، ۱۳۸۵). شواهد حاکی از آن است که تغییرات جوامع و پیچیده شدن زندگی اجتماعی بر پدیده ازدواج و جنبه‌های گوناگون آن اثر گذاشته است.

متأسفانه در سال‌های اخیر، سستی و گسیختگی در میان خانواده‌ها روبه افزایش بوده، به طوری که به شکل یک معضل به خصوص در شهرهای بزرگ در آمده است و ضرورت دارد که مسؤولان امر و تصمیم‌گیرندگان، اقدامات و تصمیماتی را جهت پیشگیری این

1. Christensen & Shenk

2. Sanders, Halford, & Behrens

3. Lawrence & Bradbury

4. Yalcin & Karahan

معضل اجتماعی اتخاذ نمایند (احمدی موحد، ۱۳۸۷). از طرف دیگر با توجه به این‌که تحصیلات دانشگاهی به عنوان یکی از عوامل اثرگذار بر ازدواج می‌باشد از این رو این مقاله به بررسی میزان تأثیرگذاری سرمایه انسانی بر خالص ازدواج در استان سمنان پرداخته است.

۳. سابقه پژوهش

کورتیکوز، لیگنون^۱ (۲۰۱۶) در مطالعه‌ای تحت عنوان "شغل خوب یا ازدواج خوب؟ بازگشت سرمایه آموزش عالی در فرانسه" تشریح نمودند که براساس نظریه سرمایه انسانی، سرمایه‌گذاری در آموزش دو نوع بازدهی به وجود می‌آورد. بازدهی در بازار کار و بازدهی در بازار ازدواج. بر اساس یک مدل شبیه‌سازی خرد پویا این مقاله، تجزیه این دو اثر را در فرانسه پیشنهاد می‌دهد و در مورد انگیزه‌های مالی ثبت نام در آموزش عالی بحث می‌نماید. نتایج نشان می‌دهد که انگیزه‌های ناشی از ازدواج برای مردان در فرانسه قابل چشم‌پوشی است. در مقابل برای زنان اثر بازار ازدواج با حدود یک سوم از بازدهی متوسط آموزش عالی در ارتباط است. همچنین ازدواج نقش بیمه‌کننده را در مورد بازدهی آموزش دانشگاهی دارد. از این رو ریسک تبدیل نشدن آموزش عالی را به سرمایه هم برای مردان و هم برای زنان افزایش می‌دهد، زیرا ازدواج نااطمینانی شغلی شریک زندگی را به نااطمینانی شغلی فرد می‌افزاید. با این وجود، ریسک مربوط به ارزش این سرمایه‌گذاری آموزشی برای زنان همچنان بالاتر است. در مجموع نتایج نشان می‌دهد که سیاست اجتماعی خانواده محور می‌تواند گزینه‌های آموزشی زنان را تحت تأثیر قرار دهد.

آرورا و آنابلا^۲ (۲۰۱۶)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "رشد اقتصادی، سرمایه انسانی و تغییر ساختاری: تجزیه و تحلیل داده‌های پانل" سرمایه انسانی را به عنوان یکی از عوامل اصلی رشد اقتصادی معرفی نمودند. نتایج این مطالعه در گروه کشورهای OECD در دوره زمانی ۱۹۶۰-۲۰۱۱ نشان می‌دهد که سرمایه انسانی عامل بسیار مهم در رشد اقتصادی می‌باشد و تاثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد. همچنین سرمایه انسانی آموزش دیده در صنعت اثر مهمی بر رشد اقتصادی دارد.

^۱. Lignon

^۲. Aurora and Anabela

آثر^۱ (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای تحت عنوان "سرمایه انسانی و اثرات پویای تجارت" به بررسی ارتباط میان رفاه اجتماعی و سرمایه انسانی پرداخت. مدل این مطالعه براساس کارگرانی ارائه شده است که تصمیم به آموزش گرفته‌اند. در جهان امروز تفاوت میان کشورها در تکنولوژی و آموزش می‌باشد که می‌تواند در افزایش سطح رفاه اجتماعی موثر باشد. این عوامل سبب افزایش تجارت پویا و ثروتمند شدن کشورها و در نتیجه منجر به افزایش رفاه اجتماعی می‌شود. با آزاد سازی تجاری در اثر افزایش تکنولوژی، نیروی کار ماهر افزایش می‌یابد.

شاه‌پری و داوودی^۲ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای تحت عنوان "اثر سرمایه انسانی در نابرابری درآمدی در ایران" تشریح نمودند که عدالت اقتصادی و اجتماعی از اهداف اصلی تشکیل دولت اسلامی می‌باشد. برنامه‌ریزی با هدف بهبود در توزیع درآمد نیاز به دانستن عوامل موثر بر آن دارد. در این مطالعه از تحصیلات متوسطه به عنوان شاخص سرمایه انسانی استفاده شده است. نتایج در دوره زمانی ۱۹۶۹-۲۰۰۷ نشان می‌دهد افزایش سرمایه انسانی سبب کاهش ضریب جینی و در نتیجه توزیع عادلانه درآمد می‌شود. از سوی دیگر افزایش نرخ بیکاری و تورم می‌تواند ضریب جینی را افزایش داده و سبب توزیع ناعادلانه درآمد شود.

ایمران و همکاران^۳ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای با عنوان "رابطه سرمایه انسانی و رشد اقتصادی" به بررسی ارتباط میان سرمایه انسانی و رشد اقتصادی در کشور پاکستان پرداختند. در این مطالعه، از روش علیت گرنجر و همجمعی جهت تعیین ارتباط و جهت علیت میان هزینه اجتماعی (به عنوان تقریبی از سرمایه انسانی) و رشد اقتصادی استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که رشد اقتصادی با متغیرهای توضیحی مدل (هزینه‌های عمده آموزشی، هزینه‌های عمومی بهداشت، تشکیل سرمایه ثابت خالص و خدمات پرداخت بدهی) همجمع می‌باشد به عبارت دیگر یک رابطه بلند مدت میان GDP و هزینه‌های اجتماعی در پاکستان وجود دارد.

نایا و همکاران^۴ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای با عنوان "سرمایه انسانی و رشد اقتصادی در کامرون" به بررسی تأثیر سرمایه انسانی و رشد اقتصادی در کامرون در دوره زمانی ۱۹۷۰-۲۰۱۰ پرداختند. متدولوژی این مطالعه‌ای، بر پایه مدل رشد منکیو-رومر و

1. Auer

2. Shahpari and Davoudi

3. Imran et al.

4. Naya et al.

ویل می‌باشد. نتایج با استفاده از روش علیت انگل - گرنجر نشان می‌دهد که سرمایه انسانی تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد. بنابراین به سیاست‌گذاران کشور توصیه شده است که سیاست‌هایی را به کار برند که با توسعه سرمایه انسانی منجر به نرخ‌های بالای رشد اقتصادی شوند.

استونسون و ایسن^۱ (۲۰۱۰) در مطالعه‌ای تحت عنوان "آموزش زنان و رفتار خانوادگی: روند های ازدواج، طلاق و باروری" به بررسی روند تحولات الگو ازدواج و باروری در مردان و زنان در گروه‌های مختلف نژادی و آموزشی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد زنانی که از سطح آموزش بالاتری برخوردارند با احتمال کمتری ازدواج کرده و بچه دار می‌شوند. اما امروزه نرخ ازدواج و ازدواج مجدد برای زنان با مدرک دانشگاهی نسبت به زنان دارای مدرک تحصیلی پایین‌تر افزایش یافته است و الگوها و دلایل ازدواج تغییر نموده‌اند. زنان با مدرک دانشگاهی دیرتر ازدواج می‌کنند، فرزندان کمتری می‌آورند، احتمال کمتری دارد که به ازدواج به عنوان «امنیت مالی» بنگرند، در ازدواج و زندگی خانوادگی خود احساس خوشبختی بیشتری دارند و نه تنها کمترین احتمال طلاق را دارند بلکه از دهه هفتاد میلادی به بعد بیشترین کاهش در آمار طلاق را نسبت به زنان بدون مدرک دانشگاهی داشته‌اند. در مقابل تغییرات در الگوهای ازدواج از نظر آموزش برای مردان کمتر بوده است.

راموس و دیگران^۲ (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای تحت عنوان "رشد اقتصادی منطقه ای و سرمایه انسانی"، به بررسی نقش آموزش‌های تکمیلی در اتحادیه اروپا با استفاده از شاخص‌های مختلف سرمایه انسانی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که عملکرد اخیر اقتصادی در ناحیه اروپا با افزایش در آموزش‌های تکمیلی ارتباط تنگاتنگی دارد.

درونکثر و هارکونن^۳ (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای تحت عنوان "چرخه طلاق در نتیجه بررسی‌های باروری و خانواده" به بررسی پدیده طلاق در هجده کشور پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که زنانی که والدین آنها طلاق گرفته‌اند به طور چشمگیری بیشتر در معرض خطر احتمال طلاق قرار دارند.

1. Mnkiw-Romer & Weil

2. Stevenson & Isen

3. Ramos et al

4. Dronkers & Harkonen

گردن^۱ (۲۰۰۵) در مطالعه‌ای تحت عنوان "اهمیت سرمایه انسانی بر عملکرد صادرات" با استفاده از اطلاعات شاغلان بخش خصوصی دارای حداقل سه سال تحصیلات عالی (به عنوان شاخص سرمایه انسانی) به بررسی اثر سرمایه انسانی بر صادرات کشور سوئد در سال ۲۰۰۰ پرداخت. نتایج نشان می‌دهد که سرمایه انسانی اثر مثبت و معناداری بر صادرات کشور سوئد داشته است.

میترا^۲ (۲۰۰۴) در مطالعه‌ای تحت عنوان "عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر سن ازدواج در نپال" به بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر سن ازدواج در نپال پرداخت. نتایج حاکی از آن است که تأثیر تحصیلات والدین بر کاهش سن ازدواج مؤثر بوده و نقش تحصیلات مادر در این مورد مهمتر بوده است.

مارتین^۳ (۲۰۰۴) در مطالعه‌ای به بررسی روند طلاق در میان گروه‌های نژادی و آموزشی گوناگون در ایالات متحده پرداخت. در فاصله دهه هفتاد تا نود میلادی، نرخ طلاق در میان دانش‌آموختگان دوره‌های چهار ساله دانشگاهی تقریباً نصف شده است، ولی برای زنانی که مدرکی پایین‌تر از دوره چهار ساله لیسانس داشته‌اند نرخ طلاق همچنان بالا بوده است. این الگوی تغییرات با نتایج حاصل از سرشماری و مطالعات دیگر سازگار است، که هم برای مردان و هم برای زنان وجود دارد و حتی هنگامی که جزئیات ناشی از زمان ازدواج و فرزندآوری پیش از ازدواج نیز در نظر گرفته شود، این الگو تغییر نمی‌یابد. نتایج این مطالعه به ارتباط قوی میان ضعف اجتماعی-اقتصادی و ناپایداری ازدواج اشاره دارد.

میدندورف^۴ (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان "سرمایه انسانی و رشد اقتصادی در کشورهای OECD با استفاده از روش پانل دیتا^۵ به بررسی تأثیر سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی در کشورهای OECD پرداخت. نتایج حاکی از آن است که تأثیر انباشت سرمایه انسانی مثبت بوده و با افزایش متوسط سال‌های مدرسه رفتن به اندازه یک سال، نرخ رشد ناخالص داخلی به طور متوسط ۰/۵ درصد افزایش می‌یابد.

ریسا و ایزا^۶ (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان "اهداف زندگی در اسپانیا و پدیده تأخیر سن ازدواج" مطرح می‌نمایند که افزایش سن ازدواج در اروپای شمال غربی به

1. Gordene

2. Mitra

3. Martin

4. Middendorf

5. Panel data

6. Rica & Iza

کشورهای مدیترانه ای اسپانیا و ایتالیا گسترش یافته است. همچنین تغییرات شرایط زندگی در نتیجه ازدواج، همچون ناتمام ماندن تحصیلات، تولد فرزند، صرف هزینه های مادی برای پرورش کودک موجب کاهش تمایل به باروری گردیده و در نتیجه موجب به تعویق افتادن ازدواج و تشکیل خانواده شده است.

کویسومبینگ و هالمن^۱ (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان "تغییرات ازدواج" شواهد مربوط به سن، تحصیلات و دارایی در شش کشور در حال توسعه و نیویورک را بررسی نمودند. نتایج نشان می‌دهد که ارتباط میان میزان تحصیلات و افزایش سن ازدواج در همه سطوح تحصیلی، به یک اندازه نیست و قوی‌تر شدن این رابطه با افزایش سطوح تحصیلی ارتباط دارد.

جنسن و تورنتون^۲ (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان "ازدواج زود هنگام زنان در کشورهای در حال توسعه" به بررسی ارتباط میان ازدواج زودرس زنان در کشورهای در حال توسعه پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که ازدواج زودرس زنان با تحصیلات کمتر، با قدرت تصمیم‌گیری کمتر در خانوار، فرزندآوری زودتر و تجربه خشونت خانوادگی همراه بوده است.

آگیومیرگیانا کیس و همکاران^۳ (۲۰۰۲) در مطالعه‌ای تحت عنوان "سرمایه انسانی و رشد اقتصادی: تحلیل پانل دیتای پویا" با استفاده از داده‌های تابلویی ۹۳ کشور به بررسی نقش سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که آموزش تأثیر بلندمدت، معنادار و مثبتی بر رشد اقتصادی دارد و همچنین اندازه این تأثیر با افزایش سطح آموزش ابتدایی، متوسطه، عالی قوی‌تر می‌شود. بنابراین پیشنهاد شده است که دولت‌ها با هزینه کردن بر روی آموزش مخصوصاً مقاطع بالاتر اقتصاد را به سمت رشد اقتصادی بالاتر رهنمون سازند.

گارینو^۴ (۱۹۹۲) در مطالعه‌ای تحت عنوان "تمایل جوانان به ازدواج" تشریح نمود بعد از اتمام تحصیلات، ازدواج مهمترین تصمیم هر فرد در زندگی است و عواملی نظیر میزان طلاق در جامعه، اهداف دوره زندگی و علایق آموزشی و تحصیلی از عواملی هستند که بر تمایل فرد نسبت به ازدواج تأثیر می‌گذارند. بنابراین جوانانی که فرزندان طلاق

^۱. Quisumbing & Hallman

^۲ Jensen & Thornton

^۳. Agiomirianakis et al.

^۴. Dynamic panel data

هستند و همچنین کسانی که اهداف تحصیلی بلندمدت دارند و یا برای آینده زندگی خود و فرزندانشان اهداف طولانی‌مدت دارند، دیرتر ازدواج خواهند نمود.

نگهداری (۱۳۹۳)، در مطالعه‌ای تحت عنوان " نقش سرمایه انسانی در اثر بخشی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس " به بررسی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در کشورهای حوزه خلیج فارس پرداخت. نتایج در دوره زمانی ۱۹۹۵-۲۰۱۱ نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از طریق افزایش سرمایه فیزیکی اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس داشته است. همچنین با توجه به سطح پایین سرمایه انسانی در کشورهای حوزه خلیج فارس امکان انتقال تکنولوژی از طریق سرمایه‌گذاری خارجی وجود نداشته که این امر مانع از افزایش بهره‌وری تکنولوژی می‌شود.

شرفی (۱۳۹۲)، در مطالعه‌ای تحت عنوان " ازدواج بنای مقدس " به بررسی علل و چرایی، جایگاه و اهداف ازدواج در اسلام پرداخت. در این پژوهش از روش تحلیلی توصیفی استفاده شده است. مهمترین دستاورد این مطالعه این است که دین اسلام تنها راه مشروع تأمین نیاز جنسی، ایجاد نسل پاک و تأمین محبت را ازدواج و تشکیل خانواده می‌داند. از دیدگاه دین اسلام، مجرد و رهبانیت کاملاً مردود و ازدواج زمینه‌ساز تکامل و تقرب الهی است.

صادقی فسایی و ایثاری (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "تحلیل جنسیتی از زندگی پس از طلاق : مطالعه کیفی" با اتخاذ روش‌شناسی کیفی و با کاربست تکنیک مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با ۳۶ مرد و زن مطلقه ساکن در شهر تهران، به کشف درک سوژه‌ها از ابعاد گوناگون زندگی پس از طلاق و تفاوت‌های جنسیتی موجود در نحوه مواجهه افراد پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که زنان در مقایسه با مردان پیامدهای متفاوتی را پس از طلاق تجربه می‌کنند و در مجموع با چالش‌های مضاعفی در زندگی خود پس از طلاق روبرو هستند.

اسحاقی و دیگران (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "سنجش عوامل اجتماعی مؤثر بر درخواست طلاق زنان در شهر تهران " به مطالعه عوامل مؤثر بر درخواست طلاق در میان زنان شهر تهران پرداختند. چارچوب نظری مطالعه بر مبنای نظریه نظم (درون خانواده)، تئوری سرمایه اجتماعی و همسان همسری استوار است. نتایج نشان می‌دهد که از نظر مؤلفه‌های نظم اجتماعی، سرمایه‌های زوجین و همسان همسری بین دو گروه

مورد مطالعه تفاوت معنادار آماری وجود دارد و این عوامل را می‌توان از جمله مؤلفه‌های مؤثر در گرایش زنان شهر تهران به طلاق محسوب نمود.

نویخت و دیگران (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "ارزیابی سهم دانشگاه آزاد اسلامی در تولید ناخالص داخلی از دیدگاه انباشت سرمایه انسانی" به تخمین سهم سرمایه انسانی دانشگاه آزاد از دیدگاه انباشت سرمایه انسانی در تولید ناخالص داخلی پرداختند. طبق نتایج این تخمین سهم سرمایه انسانی مقاطع کارشناسی از دوره تکمیلی نسبتاً بیشتر بوده و سهم سرمایه انسانی دانشگاه سراسری نیز فاصله معناداری با سهم دانشگاه آزاد دارد. اگرچه در صورت احتساب هزینه پرورش سرمایه انسانی در دانشگاه سراسری که هفت برابر دانشگاه آزاد است، کارایی انباشته سرمایه انسانی دانشگاه آزاد بیشتر است. با وجود این، بازدهی تولید ناخالص داخلی نسبت به سرمایه انسانی ثابت به مقیاس است.

بختیاری و میسمی (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "سرمایه انسانی، فقر و نابرابری - های درآمدی در اسلام و کشورهای اسلامی" به بررسی ادبیات سرمایه انسانی، ارتباط سرمایه انسانی و فقر و نابرابری در کشورهای اسلامی پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که اولاً، دین اسلام به تقویت مؤلفه‌های سرمایه انسانی، رفع فقر و کاهش نابرابری‌های ناصحیح اجتماعی، توجه نموده است، ثانیاً، به لحاظ تجربی، رابطه منفی و معناداری میان مؤلفه‌های سرمایه انسانی، فقر و نابرابری درآمدی در کشورهای اسلامی وجود دارد. خورشیدی و طبرسا و خدابخش (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "معماری راهبردی سرمایه انسانی" به شناسایی عوامل تأثیرگذار بر چگونگی معماری راهبردی سرمایه انسانی به منظور ایجاد مزیت رقابتی پرداختند. نتایج بیانگر آن است که سازمان‌ها برای پرکردن منصب محوری می‌توانند سرمایه انسانی را از درون یا بیرون جذب نمایند. جذب درون سازمانی، سرمایه انسانی ویژه و جذب بیرون سازمانی، سرمایه انسانی ضروری را تأمین می‌کند.

بختیاری و نجفی (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای با عنوان "بررسی ارتباط علی بازبودن تجارت بین‌الملل، سرمایه انسانی و رشد اقتصادی ایران" به بررسی ارتباط میان باز بودن تجارت بین‌الملل، سرمایه انسانی و رشد اقتصادی در ایران، در دوره زمانی ۱۳۸۶-۱۳۵۹ پرداختند. نتایج به دست آمده با استفاده از آزمون‌های علیت انگل-گرنجر و سیستم معادلات همزمان به روش 2SLS حاکی از ارتباط یک طرفه میان رشد اقتصادی و بازبودن تجارت و همچنین میان باز بودن تجارت و سرمایه انسانی است. از طرف دیگر،

میان رشد اقتصادی و سرمایه انسانی ارتباط علی دوطرفه‌ای وجود دارد. در واقع، باز بودن تجارت در رشد و توسعه یک کشور از اهمیت بسزایی برخوردار است همچنین برای بهبود تجارت و بالا بردن سهم آن در کشور، نیروی انسانی نقش مهمی را ایفا می‌کند.

رضادوست و ممینی (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "بررسی رابطه تأخیر سن ازدواج و متغیرهای میزان درآمد، میزان تحصیلات" به بررسی تأخیر سن ازدواج در زنان شاغل شهر اهواز پرداختند. ۴۰۰ نفر از زنان شاغل شهر اهواز به روش تصادفی طبقه‌ای متناسب از میان کلیه زنان شاغل انتخاب گردیدند و پرسشنامه محقق ساخته را تکمیل نمودند. نتایج نشان می‌دهد که میان تأخیر سن ازدواج زنان و متغیرهایی مانند تحصیلات، میزان درآمد، میزان وابستگی اقتصادی خانواده پدری به درآمد زن، میزان اهمیت شرایط اقتصادی همسر، میزان توجه خانواده زن به شرایط اقتصادی داماد و میزان توقعات غیر مادی از همسر آینده رابطه معناداری وجود دارد.

جوانمرد و محمدیان (۱۳۸۹)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "شاخص‌های مؤثر در سنجش سرمایه انسانی" میزان تأثیرگذاری عوامل و شاخص‌های مهم بر سنجش سرمایه انسانی و در نهایت دسته بندی عوامل و شاخص‌ها را بررسی نمودند. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های مؤثر بر سنجش سرمایه انسانی، به ترتیب اهمیت و میزان تأثیر عبارتند از: قابلیت رهبری و دانش مدیران، شایستگی کارکنان، توانمندی کارکنان و دانش شغلی کارکنان.

پورعبدالهادان کویچ و دیگران (۱۳۸۸)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "نقش سرمایه انسانی در صادرات زیربخش‌های صنعتی محصولات شیمیایی و فلزات اساسی" به بررسی تأثیر سرمایه انسانی بر صادرات زیربخش‌های صنعتی محصولات شیمیایی و فلزات اساسی ایران با استفاده از داده‌های پانل در دوره زمانی ۸۶-۱۳۷۹ پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که سرمایه انسانی در کنار ارزش افزوده صنعتی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر صادرات زیر بخش‌های صنعتی محصولات شیمیایی و فلزات اساسی دارد.

مهدوی و نادریان (۱۳۸۹)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "بررسی رابطه علیت گرنجری بین سرمایه انسانی و رشد اقتصادی در ایران" به بررسی رابطه علیت گرنجری میان سرمایه انسانی و رشد تولید ناخالص داخلی با نفت و بدون نفت در ایران در دوره زمانی ۱۳۸۰-۱۳۴۰ پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که یک رابطه دو طرفه بین سرمایه انسانی و رشد

اقتصادی بدون نفت در کوتاه‌مدت و بلندمدت برقرار است و به بیان دیگر سرمایه انسانی در کوتاه‌مدت و بلندمدت به عنوان یک کالای سرمایه‌ای در این بخش بوده‌است. متفکر آزاد، بهشتی، ممی پور (۱۳۸۸)، در مطالعه‌ای تحت عنوان "تأثیر سرمایه انسانی بر تولید ناخالص داخلی ایران در چارچوب مدل جیمز ریمو" به بررسی نقش سرمایه انسانی در تولید ناخالص داخلی پرداختند. در این مطالعه تابع تولید تابعی از سه متغیر موجودی سرمایه، نیروی کار و آموزش در قالب تابع کاب داگلاس می‌باشد. نتایج با استفاده از روش هم‌انباشتگی سیستمی جوهانسن-جوسیلیوس نشان می‌دهد که سرمایه انسانی در بلندمدت اثر مثبت و معنی‌دار بر تولید ناخالص داخلی و در کوتاه‌مدت اثر منفی و ناچیزی بر تولید ناخالص داخلی دارد.

شرفی و طاهرپور (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای تحت عنوان "راهکارهای افزایش ازدواج و گسترش فرهنگ ازدواج با تأکید بر رویکرد اسلامی" با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی موانع موجود بر ازدواج و ارائه راهکارهای افزایش ازدواج و گسترش فرهنگ ازدواج آسان پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که عوامل فرهنگی از قبیل گسترش اخلاق نوین جنسی، گسترش فرهنگ تکاثر و تفاخر، عوامل اجتماعی همچون تحول خانواده از شکل گسترده به هسته‌ای، رشد شهرنشینی، افزایش روابط آزاد بین دختر و پسر، عوامل اقتصادی چون بیکاری، هزینه‌های بالای زندگی مانع افزایش ازدواج شده‌است.

۴. تصریح مدل وبر آورد

در این مقاله با استفاده از مطالعات تجربی میترا (۲۰۰۴)، ریس و ایزا (۲۰۰۳)، کوئیسومبینگ و هالمن (۲۰۰۳) و با توجه به متغیرهای مختلف تأثیرگذار بر خالص ازدواج برای بررسی میزان تأثیرگذاری سرمایه انسانی بر خالص ازدواج در استان سمنان از مدل (۱) استفاده شده است.

$$LNM_t = \beta_0 + \beta_1 ANH_t + \beta_2 ER_t + \beta_3 INFL_t + \beta_4 LI_t + U_t \quad (1)$$

در این معادله LNM لگاریتم^۱ خالص ازدواج استان سمنان، ANH تعداد پذیرفته شدگان بومی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی استان سمنان، ER نرخ اشتغال

^۱ در اقتصاد سنجی برای نشان دادن پیوند میان دو متغیر، زمانی که اعداد یکی از متغیرها کوچک و دیگری در مقایسه با آن به نسبت بزرگتر باشد، از متغیر بزرگ‌تر لگاریتم گرفته می‌شود تا پیوند میان آنها را به طور واقعی‌تری نشان دهد. در روش داده‌های پانل می‌توان با مشاهده آماره‌هایی چون ضریب تعیین تعدیل شده و دوربین واتسون به کارایی لگاریتم گرفتن از متغیرها پی برد.

استان سمنان، INFL نرخ تورم به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰ استان سمنان، LI لگاریتم درآمد سالانه خانوار شهری استان سمنان^۱، U جمله خطای معادله و t نشان دهنده زمان می‌باشند (اطلاعات متغیرها در جدول پیوست ارائه شده است). قبل از برآورد مدل ابتدا لازم است مانایی متغیرهای به کار رفته در مدل را بررسی نمود. برای این منظور از آزمون ریشه دیکی فولر^۲ استفاده گردیده است که نتایج حاصل از این آزمون برای متغیرهای مورد استفاده در این مقاله در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول ۱. بررسی ایستایی و ناپایستایی متغیرها

متغیر	آزمون ریشه واحد	آماره t (P-Value)	نتیجه
LNM	Augmented Dickey-Fuller Test	-۴,۵۳۶۳۴۴ (۰,۰۰۲۸)	ایستا - I(1) تفاضل مرتبه اول
ANH	Augmented Dickey-Fuller Test	-۳,۸۰۸۴۲۶ (۰,۰۳۹۱)	ایستا - I(1) تفاضل مرتبه اول
ER	Augmented Dickey-Fuller Test	-۳,۷۵۰۰۷۷ (۰,۰۱۰۴)	ایستا - I(1) تفاضل مرتبه اول
INFL	Augmented Dickey-Fuller Test	-۳,۷۳۴۳۴۰ (۰,۰۴۰۲)	ایستا - I(1) تفاضل مرتبه اول
LI	Augmented Dickey-Fuller Test	-۷,۶۹۴۹۹۳ (۰,۰۰۰۰)	ایستا - I(1) تفاضل مرتبه اول

منبع: یافته‌های تحقیق.

نتایج آزمون ریشه واحد با استفاده از روش دیکی فولر نشان می‌دهد که تمامی متغیرها مانا می‌باشند. بنابراین فرضیه صفر مبنی بر وجود ریشه واحد رد می‌شود. در نتیجه پایداری داده‌های مورد استفاده در این مقاله قبل از برآورد مدل مورد تأیید قرار می‌گیرد. در جدول (۲) نتایج حاصل از برآورد رگرسیون (۱) به روش حداقل مربعات معمولی در دوره زمانی ۱۳۹۳-۱۳۶۶ در استان سمنان آمده است.

^۱. بر اساس سالنامه‌های مختلف آماری استان سمنان از متوسط درآمد سالانه خانوار شهری استان در مدل استفاده شده است. توجه شود در سالنامه به واقعی بودن اشاره ای نشده است.

^۲. Panel Unit Root test

جدول ۲. نتایج برآورد تأثیر سرمایه انسانی

بر لگاریتم خالص ازدواج به روش OLS

متغیر های توضیحی	ضرایب	آماره t (p-value)
C	۴,۲۶۹۶۸۸	۳,۲۶۳۱۲۵ (۰,۰۰۳۶)
ANH	۰,۰۰۰۰۱۰۲	۱,۷۵۳۷۳۵ (۰,۰۹۳۴)
ER	۰,۰۳۶۸۹۰	۲,۶۰۲۴۸۵ (۰,۰۱۶۳)
INFL	-۰,۰۰۷۶۲۹	-۳,۴۳۰۲۹۸ (۰,۰۰۲۴)
LI	۰,۰۴۷۸۷۸	۳,۵۵۷۲۸۷ (۰,۰۰۱۸)
R ^۲		۰,۷۶۰۱۰۵
F Stat (p-value)		۱۷,۴۲۶۷۳ (۰,۰۰۰۰۰۱)
Durbin-Watson Stat		۱,۴۹۸۱۲۹
Breusch-Pagan-Godfrey Stat (p-value)		۰,۸۱۵۷۹۷ (۰,۵۲۸۷)
LM Stat (p-value)		۰,۵۲۷۲۷۶ (۰,۵۹۸۲)

منبع: محاسبات تحقیق

۵. نتایج

نتایج حاصل از برآورد رگرسیون (۱) به روش حداقل مربعات معمولی در دوره زمانی ۱۳۹۳-۱۳۶۶ در استان سمنان در جدول (۲) نشان می‌دهد:

- تعداد پذیرفته‌شدگان بومی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی استان سمنان به عنوان شاخص سرمایه انسانی تأثیر مثبت و معناداری بر لگاریتم خالص ازدواج استان سمنان دارد. بنابراین فرضیه مربوط به ارتباط معنادار میان سرمایه انسانی و خالص ازدواج استان سمنان را نمی‌توان رد کرد. میزان تحصیلات از عوامل مهم تشکیل‌دهنده

شخصیت و به خصوص تعیین‌کننده وجهه اجتماعی است و عامل مهمی در زندگی زناشویی می‌باشد. به طوری که یکی از معیارهای ازدواج، میزان آگاهی و تحصیلات دو طرف است. در این راستا ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی افراد نظیر میزان تحصیلات، وضعیت اقتصادی و اجتماعی جامعه، عوامل فرهنگی نظیر نگرش به ازدواج و انتظارات از ازدواج و خانواده، میزان در دسترس بودن همسر مناسب و موقعیت زنان در جامعه، عوامل اصلی مؤثر بر زمان ازدواج به شمار می‌روند (محمودیان، ۱۳۸۳). آموزش و تحصیلات موجب نگاهی دقیق‌تر به زندگی شود و این فرصت را به افراد دهد که افراد درباره اهداف شان، نگرش‌ها ایشان، مسائل اقتصادی و آن چه که هستند و می‌توانند باشند، مسائل جنسی، اهداف و دلایل ازدواج شان بیشتر تفحص کنند و به نوعی به خودآگاهی دست می‌یابند که در استحکام و ثبات ازدواج، کاهش طلاق و ارتقاء کیفیت ازدواج و روی هم رفته در کیفیت روابط مؤثر است.

- نرخ اشتغال استان سمنان تأثیر مثبت و معناداری بر لگاریتم خالص ازدواج استان سمنان دارد.

- نرخ تورم استان سمنان تأثیر منفی و معناداری بر لگاریتم خالص ازدواج استان سمنان دارد. امروزه در فرهنگ عمومی جامعه، عوامل اقتصادی نقشی بسیار مهمی در امر ازدواج ایفا می‌کنند کمتر کسی پیدا شود که ازدواج را ساده تلقی کرده و از مشکلات بعدی نهراسد. ولی به مرور زمان مسائل اقتصادی و اجتماعی بارزتر از قبل رخ می‌نماید و خانواده‌هایی که در این زمینه به ثبات نرسیده‌اند و از آموزش و ابزار کافی برای برون رفت از مشکلات را برخوردار نیستند تنها راه گریز از مشکلات اجتماعی و اقتصادی را طلاق می‌دانند (نوری، ۱۳۹۰). افزایش تورم به همراه تغییر نگرش افراد نسبت به زندگی موجب گردیده که تحمل و صبر مردان و زنان در مقابل مشکلات زندگی کم شود و جدایی و طلاق آسان‌ترین راه حل برای رفع مشکل باشد. بسیاری بر این باورند که افزایش هزینه‌های زندگی فشار مضاعفی را به لحاظ اقتصادی و روحی به مردم وارد می‌کند و در برخی موارد منجر به سست شدن بنیان خانواده می‌شود (الحسینی، ۱۳۹۳).

- لگاریتم درآمد خالص سالانه خانوار شهری استان سمنان تأثیر مثبت و معناداری بر لگاریتم خالص ازدواج استان سمنان دارد. با توجه با این که یکی از دلایل عمده تأخیر در سن ازدواج از نظر جوانان عوامل اقتصادی است و هزینه‌های مالی یک خانواده بسیار گسترده و متنوع است، روشن است تأمین کامل چنین مخارجی تنها در صورتی امکان‌پذیر است که افراد درآمد کافی داشته باشند (رجبی، ۱۳۸۶).

- مقدار ضریب تعیین نشان می‌دهد که بیش از هفتاد درصد از تغییرات لگاریتم خالص ازدواج استان سمنان توسط متغیرهای مستقل مدل توضیح داده شده است.

- آماره وایت و LM نشان می‌دهند که در مدل مشکل واریانس ناهمسانی و خود همبستگی در مدل وجود ندارد.

۶. پیشنهادها

- آموزش مهارت‌های زندگی به جوانان به منظور افزایش دوام و پایداری زندگی مشترک و چگونگی رویارویی با مشکلات زندگی و افزایش امیدواری در افراد برای تصمیم‌گیری در امر ازدواج.

- ایجاد تغییرات لازم در هنجارها و الگوهای اجتماعی و آموزش عمومی از طریق رسانه‌های جمعی و فرهنگ‌سازی همچون تشویق جوانان و خانواده‌ها نسبت به برگزاری مراسم ازدواج به صورت ساده و کم‌هزینه، برپایی جشن‌های ازدواج گروهی توسط دانشگاه‌ها، بنیادها و مؤسسه‌ها، تغییر نگرش در مورد اختلاف سنی بین زوج‌ها.

- ارائه تسهیلات مالی و بانکی با حداقل سود و کارمزد به زوج‌های جوان در سن ازدواج.

- ایجاد اشتغال برای جوانان، توسط مسئولان به منظور فراهم کردن زمینه ازدواج آسان.

- هماهنگ کردن رشته‌های تحصیلی در مقاطع متوسطه و دانشگاهی با نیازهای درون‌زای اجتماعی.

- هم‌زمان بودن آموزش‌های نیروی انسانی با نیازهای جامعه در راستای تحقق اهداف مهم.

- برنامه‌ریزی جهت بالابردن امکان ازدواج دانشجویان در خلال تحصیل و به طبع آن پایین آوردن سن ازدواج.

فهرست منابع:

احمدی موحد، محمد (۱۳۸۷)، شاخص‌های ازدواج و طلاق و بررسی تغییرات آن در کشور با تأکید بر آمارهای استانی طی سال‌های ۸۶-۸۱، فصلنامه علمی- پژوهشی جمعیت، ۱۵(۶۴-۶۳): ۱۹۰-۲۱۵.

اسحاقی، محمد، محبی، سیده فاطمه، ستار، پروین و فریبرز محمدی (۱۳۹۱)، سنجش عوامل اجتماعی مؤثر بر درخواست طلاق زنان در شهر تهران، نشریه زن در توسعه و سیاست، ۱۰(۳): ۹۷-۱۲۴.

الحسینی، نجمه (۱۳۹۳)، <http://www.resalat-news.com>

- امینی، ابراهیم (۱۳۷۱)، انتخاب همسر. قم. مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی.
- بختیاری، صادق و حسین، میسمی (۱۳۹۰)، سرمایه انسانی، فقر و نابرابری‌های درآمدی در اسلام و کشورهای اسلامی، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد اسلامی، ۴۱: ۵-۳۸.
- پورعبدالهادیان کویچ، محسن، اصغرپور، حسین، فلاحی، فیروز و حسن، عبدی (۱۳۸۸)، شاخص‌های نقش سرمایه انسانی در صادرات زیربخش‌های صنعتی محصولات شیمیایی و فلزات اساسی، نشریه علمی - پژوهشی سیاست‌گذاری اقتصادی، ۱(۲): ۹۹-۱۲۲.
- تقوی، مهدی و حسین، محمدی (۱۳۸۵)، تأثیر سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی در ایران. پژوهشنامه اقتصادی، ۶(۳): ۱۵-۴۴.
- جوانمرد، حبیب‌الله و فاطمه، محمدیان (۱۳۸۸)، شاخص‌های مؤثر در سنجش سرمایه انسانی، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ۲(۱): ۶۷-۸۶.
- خورشیدی، غلامحسین، طبرسا، غلامعلی و عباس، خدابخش (۱۳۹۰)، معماری راهبردی سرمایه انسانی، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات مدیریت راهبردی، ۷: ۱۵-۳۶.
- رجبی، عباس (۱۳۸۶)، سن ازدواج، عوامل افزایش و راهبردهای کاهش آن، مجله ادبان، عرفان: معرفت، ۱۱۲: ۱۴۳-۱۵۴.
- رضادوست، کریم و ایمان، ممینی (۱۳۹۰)، بررسی رابطه تأخیر سن ازدواج و متغیرهای میزان درآمد، میزان تحصیلات و تعدادی دیگر از متغیرها در زنان، دو فصلنامه مشاوره کاربردی دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱(۱): ۱۰۵-۱۲۲.
- زروندی، نفیسه و جواد، زروندی (۱۳۸۹)، جایگاه سرمایه انسانی در آموزه‌های اسلام و تأثیر آن بر رشد و توسعه اقتصادی، مدیریت: راهبرد (دانشگاه تهران)، ۴: ۸۳-۱۰۴.
- سازمان معاونت و برنامه ریزی استانداری سمنان.
- سالنامه آماری استان سمنان در سال‌های مختلف.
- شاعری، حمیده (۱۳۹۲)، تفاوت سرمایه انسانی زنان و مردان بر رشد اقتصادی در گروه کشورهای منتخب، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- شرفی، زهرا (۱۳۹۲)، ازدواج بنای مقدس، مجله رشد آموزش معارف اسلامی، ۹۱: ۳۸-۴۱.
- شرفی، محمدرضا و محمدشریف، طاهرپور (۱۳۸۷)، راهکارهای افزایش ازدواج و گسترش فرهنگ ازدواج با تأکید بر رویکرد اسلامی، نشریه مهندسی فرهنگی، ۲(۱۷-۱۸): ۵۳-۷۳.
- صادقی فسایی، سهیلا و مریم، ایناری (۱۳۹۱)، تحلیل جنسیتی زندگی پس از طلاق: مطالعه کیفی، نشریه زن در توسعه و سیاست، ۱۰(۳): ۵-۳۰.

- عراقیه، علیرضا، فتحی واجارگاه، کوروش، برزگر، نادر و سعید، مرادی (۱۳۹۰)، توسعه سرمایه انسانی در آموزش عالی از طریق احترام به تنوع فرهنگی دانشجویان، فصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزش، ۴(۱): ۸۵-۹۹.
- علوی راد، عباس و حمیدرضا، نصیری‌زاده (۱۳۸۰)، بررسی رابطه سرمایه انسانی و رشد اقتصادی در اقتصاد ایران تحلیل آماری به روش اقتصادسنجی (۱۳۷۵-۱۳۴۸)، ۱۷۲-۱۷۱: ۲۱۷-۲۱۰.
- فتح‌آبادی، مهدی (۱۳۸۷)، بررسی تأثیر سرمایه انسانی بر بهره‌وری نیروی کار در بخش‌های اقتصادی ایران (رهیافت داده‌های پانل)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- فیروزجائیان، علی اصغر (۱۳۸۷)، فرا تحلیل مطالعات انجام شده در حوزه ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، مجله راهبرد، ۲: ۱۲۳-۱۴۸.
- کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۴)، تحول سن ازدواج در ایران و عوامل جمعیتی مؤثر بر آن، مجله پژوهش زنان، ۲(۳): ۱۰۳-۱۲۴.
- کلانتری، عیسی (۱۳۷۲)، پژوهش و توسعه: سرمایه انسانی و توسعه، فصلنامه علمی- پژوهشی اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۲۶: ۶-۳۱.
- کلانتری، عبدالحسین، روشنفکر، پیام و جلوه، جواهری (۱۳۹۰)، مرور سه دهه تحقیقات "علل طلاق در ایران"، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات راهبردی زنان، ۱۴(۵۳): ۱۲۹-۱۶۲.
- گجراتی، دامودار (۱۳۸۸)، مبانی اقتصادسنجی، ترجمه دکتر حمید ابریشمی، جلد ۱ و ۲، چاپ ۷.
- گلی، مجید و همکاران (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر ازدواج موفق بر کاهش ناهنجاری رفتاری- اخلاقی از دید دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شاهرود، مجموعه مقالات فاطمه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود.
- متفکر آزاد، محمد علی، بهشتی، محمد باقر و سیاب، ممی پور (۱۳۸۸)، تأثیر سرمایه انسانی بر تولید ناخالص داخلی ایران در چارچوب مدل جیمز ریمو، پژوهشنامه علوم اقتصادی، ۹(۱): ۱۲۵-۱۴۸.
- محمودیان، حسین (۱۳۸۳)، سن ازدواج در حال افزایش: بررسی عوامل پشتیبان، نامه علوم اجتماعی، ۱۱(۴): ۲۷-۵۴.
- مقدس جعفری، محمد حسن و علی، یعقوبی چوبری (۱۳۸۵)، تغییرات، ویژگی‌ها و موانع ازدواج در استان گیلان با تأکید بر شهرستان رشت، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱(۲): ۸۹-۱۱۰.
- مهدوی، ابوالقاسم و محمد امین، نادریان (۱۳۸۹)، بررسی رابطه علیت گرنجری بین سرمایه انسانی و رشد اقتصادی در ایران، پژوهشنامه اقتصادی، ۱۰(۳): ۲۸۷-۳۰۹.
- منصوری نیا، آذر دخت، اعتمادی، عذرا، فاتحی‌زاده، مریم و افسانه، حسن پور (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر آموزش پیش از ازدواج، یافته‌های نو در روان‌شناسی، ۶(۱۹): ۶۵-۷۸.

نوبخت، محمد باقر، مجیدزاده، رضا و سعید، غلامی نتاج (۱۳۹۱)، ارزیابی سهم دانشگاه آزاد اسلامی در تولید ناخالص داخلی از دیدگاه انباشت سرمایه انسانی، نشریه علمی-پژوهشی راهبرد، ۶۴(۲۱): ۱۵۸-۱۳۹.

نوری، آرزو (۱۳۹۰)، روزنامه هدف و اقتصاد، ۱ بهمن ۱۳۹۰.

نگهداری، ابراهیم (۱۳۹۳)، نقش سرمایه انسانی در اثر بخشی سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال ۲(۵): ۶۷-۷۵.

یونسی، سید جلال و مسعود، هنریان (۱۳۹۰)، بررسی علل طلاق در دادگاه‌های خانواده تهران، مجله حقوق و قضاوت.

Agiomirgianakis, G., Asteriou, D. and V. Monastiriotis (2002), Human Capital and Economic Growth Revisited: A Dynamic Panel Data Study, *International Advances in Economic Research*, 8(3): 177-187

Auer, R. A. (2015), Human capital and the dynamic effects of trade, *Journal of Development Economics*, 117: 107-118

Christensen, A. and JL. Shenk (1990), Communication, conflict, and psychological distance in non-distresses, clinic, and divorcing couples, *Journal of Family Psychology*, 59(3): 63-79.

Courtioux, P. and V. Lignon (2016), A good career or a good marriage: The returns of higher education in France, *Economic Modelling*, 57 : 221-237.

Gerdne, T. (2005), the importance of human capital in export performance, *Jonkoping international business school, Jonkoping university*

Guarino, M. (1992), Are young adults in a marrying mood?, *U.S. catholic*, 57(3).

Härkönen, J. and j. Dronkers (2008), The divorce cycle in cross National Perspective: Results from the Fertility and Family Surveys, *The center for research on inequalities and the life course*.

Imran, M., Bano, S., Azeem, M., Mehmood, Y. and A. Abid (2012), Relationship between Human Capital and Economic Growth :Use of Co-integration Approach, *Journal of Agriculture & Social Sciences*, 8(4): 135-138.

Jensen, R. and R. Thornton (2003), Early female marriage in the developing world, *gender and development*, 11(2): 9-19.

Lawrence, E. and T.N. Bradbury (2000), Physical aggression and marital dysfunction: A Longitudinal analysis, *Journal of Consulting Clinical Psychology*, 15(1): 4-12.

- Martin, S.P. (2004), Growing Evidence for a “Divorce Divide”? Education and Marital Dissolution Rates in the U.S. since the 1970s. Russell Sage Foundation Working Papers.
- Middendorf, T. (2003), Human Capital and Economic Growth in OECD Countries, RWI: Discussion Papers, 30: 1-20.
- NAYA, p., Ndeffo, L., Nembot. and E. Edokate (2012), Human capital and economic growth in Cameroon, Online Journal of Social Sciences Research, 1(3): 78-84.
- Ramos, R., Surinach, J. and Artist, M. (2009), Regional Economic Growth and Human Capital: The Role of overeducation, IZA DPNO, 4453.
- Rica, S. and A. Iza (2003), Career planning in Spain: do temporary contracts delay and moder hood.
- Sanders, M.R., Halford, W.K. and B.C. Behrens (1999), Parental divorce and premarital couple communication, Journal of Family Psychology, 13(1): 60-74.
- Shahpari, Gh. and P. Davoudi (2014), Studing effects of Human capital on income inequality in Iran, Social and Behavioral Science, 109: 1386-1389.
- Stevenson, B. and A. Isen (2010) , WOMEN’S EDUCATION AND FAMILY BEHAVIOR: TRENDS IN MARRIAGE, DIVORCE AND FERTILITY, Washington University, St. Louis and NBER’s Topics in Demography and the Economy conference.
- Teixeira, A A.C. and A S.S. Queiros (2016), Economic growth, Human capital and structural change: A dynamic panel data analysis, Research policy, 45(8): 1636-1648.
- Yalcin, B.M. and F.t. Karahan (2007), Effects of a Couple Communication Program on Marital Adjustment, JABFM.2007.Vol.20.,No.1.<http://www.Jabfm.org>.

پیوست:

جدول ۱. اطلاعات متغیرهای پژوهش (۱۳۹۳-۱۳۶۶)

سال	طلاق (نفر)	ازدواج (نفر)	تعداد پذیرفته شدگان بومی دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی (نفر)	متوسط درآمد سالانه خانوار شهری استان (ریال)	نرخ اشتغال (درصد)	شاخص قیمت مصرف کننده (درصد)	تورم (درصد)
۱۳۶۶	۱۶۶	۳۲۴۹	۱۶۹۱	۷۳۳۳۲۱	۹۰٫۲	۱٫۵	۲۷٫۷
۱۳۶۷	۱۹۸	۳۵۸۲	۱۸۶۵	۹۲۱۸۱۸	۹۰٫۵	۱٫۹	۲۶٫۶۶۶۶۷
۱۳۶۸	۱۸۹	۴۰۶۸	۲۰۵۸	۱۱۵۸۷۶۷	۹۰٫۷	۲٫۲	۱۵٫۷۸۹۴۷
۱۳۶۹	۱۳۰	۳۶۷۵	۲۲۷۰	۱۴۵۶۶۲۳	۹۰٫۹	۲٫۴۵	۱۱٫۳۶۳۶۴
۱۳۷۰	۲۶۷	۳۶۸۲	۲۵۰۴	۱۸۳۱۰۴۲	۹۱٫۲	۲٫۹۶	۲۰٫۸۱۶۳۳
۱۳۷۱	۱۴۶	۳۴۹۱	۲۷۶۳	۲۳۳۵۲۶۲	۹۲	۳٫۶۸	۲۴٫۳۲۴۳۲
۱۳۷۲	۱۳۲	۳۷۶۶	۳۰۴۸	۳۴۳۹۱۴۶	۹۲٫۸	۴٫۵۱	۲۲٫۵۵۴۳۵
۱۳۷۳	۱۷۶	۳۵۱۷	۳۳۶۲	۴۳۳۳۱۶۵	۹۳٫۵	۶٫۱	۳۵٫۲۵۴۹۹
۱۳۷۴	۱۹۱	۳۷۲۴	۳۷۰۹	۵۴۳۴۴۱۶	۹۴٫۲	۹٫۰۹	۴۹٫۰۱۶۳۹
۱۳۷۵	۲۰۲	۳۹۹۰	۴۰۹۲	۲۳۳۷۷	۹۴٫۷	۱۱٫۱۸	۲۲٫۹۹۲۳
۱۳۷۶	۲۵۳	۴۲۹۲	۴۶۴۸	۸۲۹۶۰۸۸	۹۴٫۵	۱۳٫۱۳	۱۷٫۴۴۱۸۶
۱۳۷۷	۲۳۰	۴۵۱۲	۳۳۰۶	۱۱۸۴۳۶۲۶	۹۴٫۳	۱۵٫۵۱	۱۸٫۱۲۶۴۳
۱۳۷۸	۲۴۸	۴۸۲۸	۴۳۸۱	۱۴۲۴۳۳۵	۹۴	۱۸٫۶۲	۲۰٫۰۵۱۵۸
۱۳۷۹	۲۹۳	۵۴۳۱	۳۵۴۸	۱۶۰۱۳۲۲۲	۹۳٫۸	۲۱	۱۲٫۷۸۱۹۵
۱۳۸۰	۳۴۸	۵۳۶۳	۴۸۶۷	۱۹۸۱۹۳۷۳	۹۳٫۵	۲۳٫۳۸	۱۱٫۳۳۳۳۳
۱۳۸۱	۳۴۷	۵۰۳۷	۵۵۳۹	۲۳۳۶۷۶۹۱	۹۳٫۳	۲۷٫۰۶	۱۵٫۷۳۹۹۵
۱۳۸۲	۳۷۲	۵۰۲۸	۶۰۸۸	۳۱۴۹۷۹۸۲	۹۳	۳۱٫۳۸	۱۵٫۵۹۴۹۷
۱۳۸۳	۴۱۲	۵۱۳۲	۷۱۳۶	۳۷۴۹۶۷۶۱	۹۲٫۷	۳۶٫۱	۱۵٫۴۰۹۲۱
۱۳۸۴	۴۵۱	۵۱۲۹	۶۶۲۳	۴۳۵۵۳۲۰۷	۹۲٫۴	۳۹٫۸	۱۰٫۲۴۹۳۱
۱۳۸۵	۵۱۸	۵۴۳۶	۷۷۲۳	۴۸۵۷۳۰۴۰	۹۲٫۱	۴۴٫۶	۱۲٫۰۶۰۳
۱۳۸۶	۵۵۱	۶۰۸۷	۸۱۶۱	۵۶۰۶۴۰۶۳	۹۲	۵۲٫۷	۱۸٫۱۶۱۴۳
۱۳۸۷	۶۰۹	۶۲۶۲	۸۵۱۴	۶۸۲۶۸۴۷۱	۹۲	۶۶٫۱	۲۵٫۴۲۶۹۴
۱۳۸۸	۶۶۰	۶۱۶۵	۱۲۹۴۶	۷۶۳۸۵۷۷۵	۹۲	۷۳٫۲	۱۰٫۷۴۱۳
۱۳۸۹	۱۰۴۲	۶۲۲۰	۱۳۶۰۱	۸۷۴۱۲۵۶۷	۹۱٫۹	۸۲٫۳	۱۲٫۴۳۱۶۹
۱۳۹۰	۱۱۲۳	۶۳۵۳	۱۴۴۶۳	۱۱۲۲۲۴۶۰۶	۹۱٫۹	۱۰۰	۲۱٫۵۰۶۶۸
۱۳۹۱	۱۲۰۸	۵۷۶۳	۲۱۴۹۶	۱۳۶۵۵۷۵۰۹	۸۹	۱۳۲	۳۲٫۴
۱۳۹۲	۱۱۸۵	۵۶۱۳	۱۶۸۹۰	۱۶۸۸۸۹۰۰۰	۹۲	۱۶۳	۲۲٫۷۳۴۱۴
۱۳۹۳	۱۱۹۶	۵۳۸۱	۱۴۰۲۳	۲۱۱۵۹۷۰۰۰	۸۸	۱۹۴	۱۹٫۵۰۷۶۹

